

spisovatelskou obec a nerozhodovali o osudech literatury. Nejen z důvodů principiálních, ale i praktických: domníváme se, že ti, kteří po léta přijímali úlohu převodních pák moci nad literaturou a zbavovali tak kulturu její přirozené nezávislosti (byť z jakýchkoli pohnutek), nedávají dostatek záruk, že při prvním eventuelním pokusu o nátlak zvenčí opět nepodlehnou a nestanou se jeho nástrojem.

● Svaz čs. spisovatelů vznikl po únoru 1948 a po zrušení Syndikátu čs. spisovatelů jako tak zvaný „výběrový ideový tvůrčí svaz“. Za těmito pojmy se skrývalo pojetí spisovatelské organizace jako platformy zajišťující výsady těm, kteří jsou věrní oficiální politice a zároveň jako nástroje jejich mocenského ovládní. Ačkoliv členská struktura Svazu, způsob jeho práce i jeho objektivní politická úloha prodělaly od té doby velký vývoj, zachovávala současná podoba této organizace dosud řadu charakteristických rysů tehdejšího pojetí své úlohy. Rozpor mezi objektivními možnostmi současně kulturní situace a faktickými tendencemi ve Svazu na jedné straně a všemi koncepcními, strukturálními a pracovními pozůstatky jeho přežití funkce na straně druhé volá po jeho rychlé a zásadní přestavbě. V úsilí o tuto přestavbu spatřujeme nyní svůj neaktuálnější úkol. Svaz spisovatelů se podle našeho názoru musí stát:

1. novým typem skutečně *nezávislé zájmové organizace*, výslovně sdružující spisovatele a překladatele bez ohledu na jejich filosofické, politické a umělecké vyznání;

2. organizací opravdu *demokratickou*, jež poskytuje tatáž práva všem svým členům (jež tedy nerozlišuje z průhledných důvodů politické manipulace mezi spisovateli s hlasovacím právem na jedné straně a tak zvanými kandidáty a členy překladatelské sekce bez hlasovacího práva na straně druhé) a umožňuje celému svému plénu skutečně působit na vedoucí orgán;

3. organizací opravdu *dělnou a nebyrokratickou*, v jejímž čele stojí pracující a akceschopné vedení (současný systém mnohačlenného a vicestupňového vedení práci neusnadňuje, ale jen ztěžuje).

Důsledně federativní uspořádání této organizace pokládáme přitom za samozřejmý předpoklad.

V souvislosti se svou koncepční proměnou musí Svaz podle našeho názoru také zásadně revidovat způsob, jímž probíhalo převádění členů z bývalého Syndikátu, a otevřít se všem spisovatelům, žijícím v emigraci (z nichž mnozí museli odejít právě proto, že nebyli převedeni ze Syndikátu do Svazu a tím se octli prakticky mimo zákon).

Na říjen je svolán 5. sjezd Svazu čs. spisovatelů, který má přestavbu Svazu realizovat. Hodláme k tomu připravit — buď ve spolupráci s těmi straníky, s nimiž nalezneme společnou základnu, anebo sami — příslušné podklady, včetně návrhu nových stanov,

a hodláme se za důsledné provedení této přestavby iniciativně angažovat a přímo na sjezdu. Jako nedílnou součástí této iniciativy chápeme i svou účast na přípravě volební kandidátky; pokud se této přípravy nebudeme moci účastnit, chceme vystoupit s kandidátkou vlastní.

● Podaří-li se nám uvést v život všechny tyto zásady, ať už se týkají samotného Svazu, anebo celé širší sféry naší zamýšlené působnosti, tedy až zavládne v okruhu našeho povolání skutečná rovnoprávnost, až zvitězí princip kvality nad principem stranické příslušnosti a až bude v základních obrysech prosazena zásada nezávislosti kultury, bude tím splněno i poslání našeho Kruhu a jeho další existence ztratí smysl, protože to, o co se zasazuje, stane se samozřejmostí. Čím dříve tedy budeme moci Kruh nezávislých spisovatelů rozpustit, tím větší úspěch naší společné aktivity to bude představovat.

Schváleno plenární schůzí KNS 6.6.1968

LL č. 19, 4. července 1968

Ivan Klíma Předsjezdové obavy

Jakkoli plní optimismu i nadějí v možnosti československé demokracie, víme všichni velice dobře, že první a pravděpodobně rozhodující zápas o její podobu se odehraje uvnitř komunistické strany, a to v nejbližších dnech a týdnech předcházejících sjezdu.

Jaké jsou předpoklady pro to, aby tento sjezd byl připraven a proběhl skutečně v demokratickém duchu? Aby skutečně byli zvoleni delegáti, kteří by odpovědně reprezentovali názory, mínění a přesvědčení více než miliónu členů strany? Mnozí vidí záruku toho v tajném hlasování. Tajně hlasování však (jakkoli se ještě nedávno zdálo téměř nedosažitelnou vymožeností) není nic víc, než nezbytný předpokladem demokratické volby — ani nejtajnější volby nedávají přece záruku toho, že budou vybráni správní lidé, nebudou-li zároveň obnoveny všechny ostatní předpoklady demokratické volby.

Obnovení těchto předpokladů se musí jevit jako gigantický úkol každému, kdo se zamyslí nad půlstoletými dějinami strany. Před čtyřiceti lety totiž započal nebo přesněji již vrcholil proces, který v podstatě umrtvil demokratický život uvnitř strany. Stalinizace strany (pro stalinisty je příznačné, že používají pro své akty vždy pojmenování, jež jsou s nimi v přímém rozporu, a nazovují tedy akt, který znamená poslední likvidaci lidských principů, bolševizací) znamená v oblasti ideové prosazení názorů, že každé mínění, které je odchylné od mínění přijatého centrem za

správné, je vlastně zradou. V oblasti organizační se stále více ztotožňuje „správné mínění“ a tedy i strana se stranickým aparátem, a i ten je stále více reprezentován jen úzkou skupinou stranických vůdců.

Stalinismus se ovšem nikdy neodhodlá zapřít svůj revoluční původ. Čím víc zrazuje zájmy širokých vrstev lidu a ideály, z nichž vzešel, čím víc se tedy děsí skutečného mínění těch, kteří jsou dosud z dobré vůle členy strany, tím víc je vyzývá, tím víc se dovolává jejich demokratického souhlasu.

Ve skutečnosti stalinistické schéma strany (a nezapomeňme, že téměř nikdo z žijících členů strany nepamatuje jiné) je protichůdné schématu jakékoliv demokratické organizace. Demokratická struktura totiž předpokládá oboustrannou vazbu mezi voličem a voleným. Důvěra voliče je vždy potenciační, vždy narušitelná, vždy zrušitelná. Důvěra voleného spočívá obvykle na váze jeho argumentů — věří, že svou politikou získá voliče. Jak však mohou věřit v obnovení svého mandátu ti, kteří krvavě zrazují ideály, v jejichž jménu byli zvoleni? Zdálo by se, že pro ně by bylo nejsnazší a nejlogičtější zcela zrušit vazbu zdola nahoru a stát se otevřenými autokraty. Ale zašli ve své hře příliš daleko. Založili svoji moc na fiktivním souhlasu voličů — navíc mají i své internacionalistické ambice (ty posilují jejich moc) a ty jim diktují vystupovat před světem v roli dědiců a dovršitelů nejlidovější revoluce, v roli budovatelů nejspravedlivějšího společenského řádu.

A tak stalinisté přistupují k aktu, který vystihuje tendenci všech vládnoucích vrstev, ale v němž oni dosáhnou dosud nikým nedosaženého dokonalosti: k formalizaci základní vazby demokracie. Využívajíce neustále mimořádné situace, v níž se strana nacházela, i obtížnosti úkolů, které před ní postavili, zdůrazňují kázeň a oddanost směrem nahoru. V jejich terminologii přibývají termíny vojenské a policejní — s tím, jak jejich hlavním pomocníkem se stále víc stává bezpečnost. Avšak hlavním nositelem myšlenek i tendencí stalinismu je stranický aparát. Tento aparát (každý aparát touží osamostatnit se, vymknout se nepřijemné kontrole zdola) brzy vystihne, že revoluční situace se proměnila, že jeho osud už nezávisí na oblibě dole, ale na pochvala a přízni vyšších složek aparátu, nadřízených sekretariátů a výborů. Že hlavní ctností není revoluční radikalismus, ale poslušnost a naplňování směrnic.

Aparát je jmenován shora a jeho zájem i odpovědnost se tedy upírají vzhůru. Aparát zrychluje proces zániku demokratické vazby a nastoluje systém, v němž jedinou vazbou je vazba shora dolů. Tato vazba zcela prosákla život strany. Z jediného centra vycházejí hesla, referáty a dokonce i teze rezolucí, které předstírají (před kým vlastně?), že jsou výsledkem diskuse. Ale i ve chvíli, kdy krvavý teror pomůže nastolit naprostou vládu stalinského aparátu a zcela umrtví

jakoukoli stopu demokratické výměny názorů, trvá požadavek na přísné zachování zformalizované demokratické hry. Schůze se konají, docházka na nich je kontrolována, volí se výbory. Tisíce a statisíce lidí maří čas kamufľují neexistující vazby zdola nahoru. Centrum přijímá nazpět své vlastní myšlenky a instrukce nezatižené jedinou novou myšlenkou či podnětem (pokud by se objevily, hustá síť aparátu v obavě, aby nebyla její práce shledána zbytečnou či nedostižnou bdělou, se postará, aby zcela zmizely při zpětné cestě vzhůru), zatížené jenom nesmyslně proplytvanou energií a zcela formálním souhlasem. A proto hra na demokracii je důsledná, musí stalinisté čas od času uspořádat velkolepý akt demokratické volby, svého vlastního potvrzení ve funkcích — sjezd strany.

Tak jako pro pracovníky bezpečnosti byl proces přehlídkou a prověrkou jejich zrůdné činnosti, byl sjezd prověrkou práce stalinského aparátu. Sjezd, nejvyšší orgán strany, se ovšem scházel nikoliv proto, aby odstraňoval neschopné nebo dokonce zločinné vedení, aby stávl proti nesprávným, voluntaristickým koncepcím koncepce jiné, nýbrž aby slavnostně potvrzoval všechny minulé i slibované činy vedoucí skupiny. Tak jako pracovník bezpečnosti ručil za to, že během procesu jeho obžalovaný nevypadne ze své absurdní role, ručil aparát strany za to, že na sjezdu nezazní hlas, který by narušil slavnostní akt sebestpřetváření vedoucích orgánů a jejich politické linie. Aparát, kterému připadlo právo i povinnost připravit sjezd, už od počátku vytvářel vhodné ovzduší, v němž každému muselo být zřejmé, že sjezd není místem pro nějaký boj názorů, koncepcí a jejich nositelů, ale slavnostním aktem, k němuž se nadšeně upíná zrak celé země. Tisíce závezků, praporů a krojování pionýři vytvářeli atmosféru, v níž hlas varujícího rozumu nutně zněl jako hanebné poraženectví a provokace. Několikastupňovými volbami (na každých volbách se aparát podílel, ať už ve funkci instruktora na nejnižším stupni, či přímého organizátora na vyšších stupních) si vedoucí centrum prakticky zajistilo naprostou kontrolu voleb delegátů.

Protože celá struktura strany byla založena na přísné podřízenosti nejen organizační, ale i myšlenkové, klíčem k výběru delegátů nemohl být jejich postoj k dosavadní politice či k dosavadnímu vedení strany, nemohla jím být ani jakákoliv vlastní politická koncepce, ale jediné sociální a profesionální rozvrstvení — pro život politické strany zcela nepodstatné. V ústředním výboru musel být vedle převládajícího počtu členů stranického a státního aparátu i určitý počet dělníků, zemědělců, vědců, umělců, reprezentantů odborového, mládežnického či ženského hnutí. Přitom však — protože strana stále musela zachovávat zdání fungujícího politického organismu — tyto volby neprobíhaly na základě stavovské volby. Voliči hornických organizací volili spisovatele (jeho práci neznali,

ale byl přece člen strany, doporučený jim stranickým aparátem) a voliči převážně intelektuálních organizací volili havíře (jehož práci neznali, ale jehož jim přece navrhl aparát). Především však voliči neměli důvod, proč by nevolili předložené jim kandidáty, neboť všichni kandidáti, všichni členové strany představovali dosavadní koncepci, dosavadní linii, neboť ani jeden z kandidátů, ani jeden z členů strany nemohl mít jinou koncepci či jinou linii. Za něco takového se trestalo šibenici. Tak seopotvrzení vládnoucí části aparátu, seopotvrzení osobní moci, probíhalo bez jakýchkoliv komplikací.

Není obtížné poznat, že toto stalinistické schéma přežilo smrt svého tvůrce. Bylo sice ve svých základních rysech narušeno, nebylo však zrušeno, a nelze ani při největším optimismu zapomenout, že tento systém za čtyřicet let svého trvání vstoupil „do krve“ dokonce i mnohým z těch, kteří s ním nesouhlasí, že pochopitelně má ve své straně své stoupence, kteří v něm vidí (často z důvodů citových — neboť s ním byli po celý svůj život svázáni, a zavrhnout jej znamená pro ně zavrhnout smysl všeho svého konání) jediné možnou a správnou podobu strany i socialismu, a konečně, že vytvořil statickou vrstvu, kterou spojil se svou existencí na život a na smrt. A nelze také zapomenout, že zvláště za posledních dvacet let odvykla strana jakékoliv skutečné politické činnosti a že z jejich řad rychle mizeli skuteční politikové, schopní vytvářet své vlastní koncepce a postoje, mít svoji vlastní tvář a autoritu, a tím i získávat důvěru lidí. (Mimo řady strany mizeli pochopitelně ještě rychleji.)

Za této situace se má v době až příliš dohledné sejít mimořádný sjezd. Stovky delegátů budou volit více než sto delegátů a kandidátů nového ústředního výboru. Budou bezpochyby vědět, že mohou volit Dubčeka, Smrkovského, Šíka, Kriegla či Borůvku a snad ještě dalších deset mužů, kteří v sobě ztělesňují novou linii, a že nemají volit Novotného, Hendrycha či Kouckého jako typické představitel obdobi předlednového. Ale kdo obsadí zbylých šestatřicet křesel? Kdo bude zastupovat onu bezpochyby existující konzervativní část strany? Kdo aparát? Kdo skutečnou revoluční levice? Kdo smířlivé a konsolidační síly? Podle jakého klíče bude tentokrát vybírán nejvyšší sbor zatím nejsilnější politické strany v zemi?

Nemá-li opět vzniknout absurdní reprezentace sociálního rozvrstvení, která by pochopitelně nebyla s to vyřešit kritickou situaci ani ve straně, ani ve společnosti, zbývá jediná cesta: důsledně se rozejít se všemi byrokratickými a antidemokratickými principy stalinismu, s jeho pověrami a iluzemi, a pokusit se o výhradně politické řešení situace.

Takovéto politické řešení předpokládá opřít se od stále trvajících iluzí o sobě, o možné anebo dokonce nutné jednotě na základě jakéhosi kompromisu, který by už předem skryl existenci protichůdných sil

ve straně. Je třeba už konečně přiznat, že v důsledku po dvacet let trvajících monopolního postavení komunistické strany v životě země se v jejím lůně ocitli reprezentanti téměř všech sil, které by v normálně fungujícím demokratickém systému byly rozmístěny v podstatě do všech existujících stran, že v ní jsou, jak nás přesvědčil třeba dokument tzv. Jodasovy skupiny, extrémní militantní skupiny se silně protiinteligentskou, sociálně demagogickou, a dokonce antisemitickou argumentací, jejíž obdobu bychom našli nejspíš v nacionálně sociálních hnutích třicátých let, že jsou v ní skupiny, které naopak podléhají sebezpečování inteligence, že je v ní — možná nejpočetnější — vrstva lidí, kteří se v podstatě ocitli v řadách strany z důvodů konjunkturálních anebo dokonce ze strachu, vrstva zcela apolitická a podléhající tedy zákonitě proměnlivým náladám a ochotná přimknout se ke každé rodící se mocenské převaze.

Ze této situace každé úsilí o jednotu bez předchozí názorové diferenciacie může vést jedině k novému tlaku na členy strany, aby se podřídili, aby se opět formálně ztotožnili s vládnoucí skupinou, anebo ještě spíše k novým manipulacím a k obnovené vládě aparátu. Neboť tam, kde zůstanou skryty hluboké politické rozpory, nutně nastupuje byrokrat jako jediný muž, který je zdanlivě schopen je překlenout svou rutinou, svým bytostným sklonem ke kompromisu, který v okamžiku, kdy mlčí ideje, musí vítězit svou profesionální pílí, svou organizační moci.

Toto nebezpečí hrozí aktuálně a vážně, pokud veškeré předsjezdové dění, diskuse i volba delegátů od nejnižšího po nejvyšší stupeň nebudou vedeny na politickém základě, na základě názorového a koncepčního rozruznění (to jediné odpovídá současnému krizovému stavu jak ve straně, tak ve společnosti). Pokud každý z voličů nebude bezpečně vědět, že volbou právě tohoto delegáta, právě tohoto kandidáta nebo skupiny kandidátů se rozhoduje pro zcela jistou koncepci politiky vnitřní i zahraniční, pro zcela jistý návrh na řešení naší krize v oblasti ekonomie stejně jako v oblasti mravní či v otázce národnosti. Tyto koncepce anebo aspoň vztah kandidáta k nim by měly být známy předem a veřejně, měly by být základem předsejzdové diskuse. Stejně jako vztah kandidátů k oficiálním stranickým dokumentům. Bude-li vztah Šavla či Pavla ke všem otázkám, dokumentům i problémům bezvýhradně stejný, podle čeho budou pak delegáti volit optimální politickou koncepci a vybírat své kandidáty? Nejspíše v takovém případě schválí předběžné dokumenty s několika připomínkami (není teď podstatné, že tyto dokumenty mohou být připraveny daleko důkladněji než dokumenty všech předchozích sjezdů) a zvolí nové členy ÚV opět podle kýmisi seslátaných životopisů, podle náhodných sympatií, podle starého a nesmyslného klíče sociálního rozvrstvení. Především schválí (v tajné volbě) předloženou kandi-

dátku. Neboť tam, kde neexistují v pravém smyslu alternativní koncepce a postoje, stává se sjezd politické strany jen okázalou manifestací, na níž nemůže dojít ani ke skutečné volbě. A bez odpovědné volby zůstane i nadále osud všech členů strany v rukou božích a v rukou aparátu.

LL č. 19, 4. července 1968

Jan Procházka

a co si o tom myslíte vy?

„Skutečně si myslíte, že je možné vybudovat prosperující socialismus?“

(Adolf Juránek, Opava)

Kupodivu si to stále myslím. Možná je to způsobeno mou vrozenou náklonností nekriticky podléhat poštilostem. Nezdá se mi, že by cesta kupředu mohla zaznamenat jakýkoliv návrat. Nejenom v lásce, ale i v politice jsou cesty zpátky exkurzí na hřbitov. Kapitalistické znerovnoprávnění lidí jsme už jednou překonali, teď nám zbývá překonat jenom znerovnoprávnění, které jsme si nadělili zdeformovaným socialismem. Abychom konečně poznali, jaké míry svobody jsme se svou vrozenou nesnášenlivostí hodni. Socialismus je vědecká společnost. Předpokládá, že člověk alespoň v hrubých rysech ovládá abecedu, neholduje kanibalství, občas pracuje a nezmočňuje se ženy tím způsobem, že by nejdřív v křoví kyjem tkl jejího muže. Má-li být socialismus nejsvobodnější společností, nemůže sestávat z jednotlivců, kteří nejenom nikdy svobodu nepoznali, ale ani ji jako potřebu nechápou. Člověk, který se teprve učí pracovat, umývat, číst a oblékat se nemůže současně učit zákonům a vůbec už nemůže spolupracovat na zákonodárství. Chci říci, že socialismus vůbec nemíním chápat jenom ekonomicky. Nejenom abstraktní práva a striktní povinnosti, ale především skutečné možnosti občana jsou jedinou a rozhodující vizitkou systému. Všechny doposud známé vlády, ať už tam, či onde, jsou za pozlákem slov a gest vládami nad lidem. Socialismus by se mohl pokusit o to, být skutečně vládou lidu. Nejsme natolik naivní, abych předpokládal, že jednoho dne zčistajasna vyjdou rájské dekrety a my všichni zapomeneme na své špatné vlastnosti a staneme se cherubíny. Vůbec ne. Dokonce si myslím, že pouť zušlechťování socialismu bude klikatá, trnitá a bylo by nepravděpodobné, kdyby nebyla i krvavá. Lidstvo k ušlechtilosti kráčí lázni zločinů. Neboť vždycky budou ti, kteří budou bránit špatnou moc dobrými intrikami a vždycky budou ochošní kati a neteční čumilové. Dva tisíce let od ukřivčování se nezabýváme ničím tak horlivě, jako nepřetržitým křivčováním. Dnes

jsou pochopitelně nenápadnější metody. Někdo je utopen, jiný náhodou zahyne v letadle, někdo umře na chřipku, mnohý dokonce beze stopy zmizí. Proti člověku nejsou používány už jenom dogy, ale i drogy. V krajním případě se uspořádá proces.

Ale kupodivu myšlenky likvidací jejich původců neumírají. Naopak stávají se silnějšími, životaschopnějšími, obyčejně už další generace se jich ujímá veřejně a nejednou je vyhláše jako svůj program. Socialismus odstraňuje svár tradičních tříd. Pozvedá k vládě nejpočetnější, nejméně spokojenou, nejnižší postavenou třídu. Je to bouřlivý zásah do ustálené struktury společnosti. Mnoho hodnot se obrací vzhůru nohama. Noví vládcí bohužel neodstraňují jenom to, co na staré společnosti bylo špatné, nepochávají jenom to, co bylo skutečně dobré. Aparáty správy i útlaku pracují po určitém čase naneštěstí obdobnými metodami, kterými se udržoval předcházející pořádek. Neomezená a nekontrolovatelná moc ze skvělých lidí v mnoha případech udělá usurpátory, kteří neslavně končí. Začínají se objevovat myšlenky, že i moc v socialismu musí být kontrolována, nikdo ani v socialismu nesmí stát nad zákony. Ani ten nejgeniálnější člověk. A kdo má vykonávat v socialismu kontrolu vlády a kontrolu moci? Volení zástupců lidu. Zvolení skutečně svobodně. S pravomocí, kterou jim může odejmout zase jenom lid. S kompetencí nedbající stranické příslušnosti. Pak by mohl parlament být skutečnou protiváhou vlády. Pokud by i tento sbor nebyl vázán poslušností jinému orgánu, který ve skutečnosti dnes organizuje vládnutí i kontrolování. Je to obdobně nemožné, jako kdybych si nejenom psal knihy, ale současně si na ně psal i kritiky. Neboť i při nejlepších předsevzetích bych mohl mít sklony k tomu své úspěchy trochu přehánět a své neúspěchy maličko zlehčovat. Ale už jen fakt, že o těchto základních věcech dnes diskutujeme, je potěšitelný. Prozrazuje, že jsme v pohybu, neutonuli jsme v dogmatech, máme mnohem větší šanci řešení nalézt, než ti, kteří je vůbec nehledají. Chtěl jsem říci, že v naší zemi vznikla nová reálná situace a nic jiného než tato situace nemůže být východiskem k budoucnosti. Dvě desetiletí, radostná i sedmibolestná, jak pro koho, uhnětla v ČSSR novou společností. Velice často o ní mluvíme a dovoláváme se jí, ale neobyčejně málo ji známe. Kdyby dnes byl uspořádán plebiscit, jsem si jist, že velice málo občanů by si přálo rovnou ke zvratu. Je rozdíl mezi touhou po změnách a touhou po zvratu. To jistě chápou už i vnímavější kojenci. Jestliže brutálně a neúprosně kritizují kupříkladu pražskou městskou dopravu, asi to nedělám proto, že bych chtěl, aby byla zrušena a nahrazena předcházející koňkou. To jsem uvedl jenom jako přírámek. Obdobně mohu napsat, že Baťa dobře organizoval výrobu obuvi a Škoda vyráběl velice málo zmetků a nemusí to znamenat, že bych se svíjel nedočkavostí, kdy se tito pánové vrátí. Myslím si, že